

Dr. Jurij Kunaver

— KAKO SE JE KALILO PRIJATELJSTVO S TOMAŽEM PLANINO (1934–2015) —

Uvod

Od prezgodnje smrti Tomaža Planine, doma smo mu rekli kar Tumažek, je minilo že pet let. Starejši člani v društvu, njegovi najtesnejši prijatelji, smo ob tem ugotovili, da je končno čas za bolj poglobljeno pisanje o enem najbolj priljubljenih pa tudi zaslužnih članov našega društva in tudi slovenskega jamarstva.

Tomaž je izjemno veliko pomenil ne samo svojim sovrstnikom ampak tudi nekoliko mlajši generaciji »špičakov«. Njegovi nekdanji ljubljenci so nedavno napisali: *Tomaž je bil oporna točka za našo generacijo, ko je po l. 1965 organizacija starega društva slabela. Bil je dovolj mlad, da nam je bil še blizu po načinu razmišljanja, in tudi njemu je bila blizu naša lastnost »organizirana anarhija«.* Bili smo mladi! Kot fotograf in uveljavljen jamar je imel stike z vsem jamarškim življenjem v Sloveniji. Njegove slike na razstavah pa tudi na pričetku delovanja barvne televizije v Sloveniji so bile pomembne za krepitev zanimanja za jame na splošno. Neprecenljive so njegove zasluge za ponovne obiske tedaj »velikih jam«, kot so bili Jazben, Žankana, Gotovž ... Ne pozabimo na njegovo dolgotrajno delo na področju testiranja in skrbi za jamarsko tehniko: obraba, korozija, kvaliteta spojev, nosilnost ... Tudi v kasnejših letih je bil član z veliko začetnico, in to v vseh pogledih. (Janez Modričan, november 2020).

Marjan Juvan: *Tomaž je bil tisti prvi, ki je znal in uspel povezati star »znanstveni, akademski« način raziskovanja krasa z mladimi entuziasti, ki so se v jamarijo podajali bolj, ali pa zgolj, zaradi športa in rekreacije. Tukaj jaz vidim njegov največji doprinos in premik v jamariji – ne samo v JKLM ampak tudi pri drugih klubih in sekcijah po Sloveniji, ki so nas posnemali in se primerjali z nami. Danes bi temu rekli win-win situacija.*

Andrej Puc o Tomažu: *Okrog Tomaža se je kar drenjalo prijateljev, in to ne samo iz jamarskih krogov. Najbrž zato, ker je bil Tomaž predvsem Človek z veliko začetnico: duhovit, pošten, dobrosrčen in*

vedno s polno mero zdrave pameti. Nam mlajšim jamarjem je bil izvrsten mentor in velik prijatelj obenem. S šegavim, včasih tudi kvantaškim humorjem nas je usmerjal v pravo smer. Poleg jamske tehnike in fotografiranja je vsaj meni veliko pomenilo to, da nas je tudi nevsiljivo naučil timskega dela. To mi je kasneje v profesionalnem življenju še kako koristilo.

Metod Di Batista pa je Tomaža pred časom takole opisal: *Tomaž je velik del svojega pestrega življenja posvetil kraškimi jamam in tako postal legenda slovenskih jamarjev. Vzgojil je številne generacije ljubljanskih jamarjev. Kot neformalni mentor je na eni strani skrbel za izobraževanje na področju varnosti in tehnike raziskovanja jam ter spoznavanje slovenskega krasa, na drugi strani pa s svojim humorim in včasih že kar obešenjaškim značajem krepil družabno življenje v ljubljanskem društvu. Ukvarjal se je tudi s strokovnimi področji na področju raziskovanja jam, kot so sistematične meritve temperatur dihalnikov na Lanskem vrhu in v Mrzli jami Vranje jame, jamska fotografija, preizkušanje jamarske opreme, izdelovanje jamarske opreme (npr. lestvice), bil je eden prvih,*

ki je začel uvajati vrhno tehniko in izdeloval je terminske plane za velike akcije (Žankana jama). V času velikih uspehov ljubljanskega društva koncem 60. let je bil vodja, organizator in pobudnik največjih raziskovalnih akcij (Jazben, Žankana, Gotovž itd.). Bil je eden od raziskovalcev in poznejših skrbnikov Križne jame. Bil je velik poznavalec in ljubitelj Velebita, kamor se je stalno vračal in s seboj pripeljal svoje jamarske prijatelje in jih spoznaval z lepotami in divjino tega področja. Na njegovem domu so bili člani vedno dobrodošli ob individualnih in tudi širših srečanjih. Imel je izredno sistematično urejeno zbirko svojih jamskih in drugih diapozitivov. Kronološka poročila z datumi in udeleženci ter številne topografske karte so bili njegova stalnica. Praktično do konca svojega pestrega življenja se je zanimal za delovanje društva. Nedolgo nazaj, ko je že zelo težko hodil, je prišel na vrtalno akcijo iskanja Lippertove jame. Ne nazadnje se je nekaj dni pred svojo smrtjo še vedno zanimal, kaj delajo jamarji na Pokljuki, ko sem ga obiskal v Laškem.

Pisec teh vrstic sem se odločil za sestavek, ki naj ima močno osebno noto. Ne more pa biti nadomestilo za Tomaževo

Tomaž in pisec na Pasji ravani, 10. februar 1953. Foto: Jurij Kunaver

celostno podobo. Poblizhe sva se spoznala na ekskurziji Prirodoslovnega krožka Klasične gimnazije, ki jo omenjam pozneje. Od takrat dalje je sledilo vse tesnejše sodelovanje, ki je doseglo vrhunec leta 1953, ne toliko pri raziskovanju jam, temveč v udeležbi na kar treh daljših izletih. Tudi v naslednjih nekaj letih sva se veliko družila, zlasti na Malih podih, dokler ni prišel čas zaključka študija in vojske, ko se je marsikaj spremenilo. V tem sestavku se omejujem predvsem na prva leta najinega skupnega jamarstva. Mimogrede omenjam tudi nekatere kasnejše izkušnje, ko sva s Tomažem pogosto zagovarjala ista stališča. Zapisniki društva pričajo, da sva bila oba – kot prva povojna – najmlajša društvena odbornika zelo kritična do ravnanja in odločanja starejših društvenih odbornikov do Dušana Novaka. Dušana so spomladi 1954, po dveh letih sporov, izključili iz društva, kar je odmevalo še dolgo.

Tudi na nekem preteklem društvenem občnem zboru sva v en glas svarila, da je za izstop iz Jamarske zveze Slovenije še prezgodaj. Bila sva preglasovana, a se je pozneje izkazalo, da je bila ta odločitev za prihodnji razvoj društva v resnici koristna. V nadaljevanju sem uporabil nekatere podatke iz Tomaževih dnevnikov o dogodkih, ki sva jim bila priča oba. Tudi o najinih odnosih, ki so doživljali vzpone in padce, saj sva si zlasti v prvih letih precejkrat skočila v lase.

Vse življenje sva se spominjala najinega enotedenskega potovanja po Notranjski (22. do 28. september 1953) s ciljem povzpeti se na Snežnik. V nekaj dneh hoje po lškem vintgarju, po Blokah in Loški dolini, na Snežnik in nazadnje na zgornjo Pivko do Postojne sva se skregala trikrat ali štirikrat. Tomaž piše v svojem dnevniku na koncu poti, da so njega zanimale podrobnosti, mene pa bolj splošne stvari. Priznal je, da se ne drži prvotno sprejetega načrta, mene pa je označil za velikega formalista. Bil sem proti dodatnemu trošenju časa za stranpoti, ki si jih je privoščil Tomaž. Natančno je beležil, kolikokrat sva se skregala in kaj je sledilo potem. V dnevniku je napisal: *Žalostno, ker sva žejna in mutasta. Edinstvena družba! Ko razmišljam o tem sedaj, imam pred očmi dva mlada, nevzgojena in nestrpna kozlička, ki hočeta vsak po svoje.*

To potovanje je bilo nekoliko podobno poznejšim trekingom, ozadje pa podzavestno hrepenenje po zahtevnejših od-

pravah. Za naju je bil to prvi večdnevni izlet v neznano, povezan z velikanskimi nahrbtniki in obveznim večernim trkanjem na gostoljubna kmečka vrata. Danes si je težko predstavljati, da te samotna kmetija zvečer kot nenapovedanega gosta gostoljubno sprejme pod streho, ti ponudi žlizo, da z vsemi člani naenkrat ješ iz ene sklede, in te povrhu še prenoči.

V takratno eksotiko spada tudi nenavadna izkušnja, saj sva na območju Snežnika zvečer padla v oboroženo zasedo, tik pred prihodom v gozdarski center na Mašunu. Z vrha Snežnika sva odšla nekoliko prepozno in trda tema naju je našla na cesti proti Mašunu. Bližala sva se mu šele nekje okoli pol osme zvečer. V snežniških gozdovih sem prvič v svojem življenju doživel in začutil obsežnost snežniške pokrajine. Hoja po snežniških stezah, zlasti po cestah, je trajala mnogo dlje, kot sem bil navajen do takrat. Ko se je mimo nepričakovano pripeljal motorist s sopotnikom, sva ga hotela ustaviti in vprašati, koliko je še do Mašuna. Ni se hotel ustaviti. Nato sva korakala po cesti še kakšne četr ali pol ure in tik pred naseljem padla v lovsko zasedo. Po glasnih vzklikih »stoj, stoj, stoj, roke v vis« in pred naperjenimi puškami, z baterijsko osvetljenima obrazoma, sva morala dvigniti roke, se pustiti pregledati in vprašali so naju, kam greva. Mislili so, da sva politična begunca, namenjena čez mejo. Tudi lovci so bili takrat dolžni ustaviti vsakega sumljivega človeka ali pa o tem obvestiti oblasti. Močno so naju prestrašili, a najino pojasnjevanje je udeležence dogodka hitro pomirilo. Zdelo se mi je, da jih je bilo pozneje kar malo sram, ker so naredili takšen hrup. Nadaljevanje je bilo bolj prijazno, ker sva dobila večerjo in prenočišče.

Tomaževi prijatelji

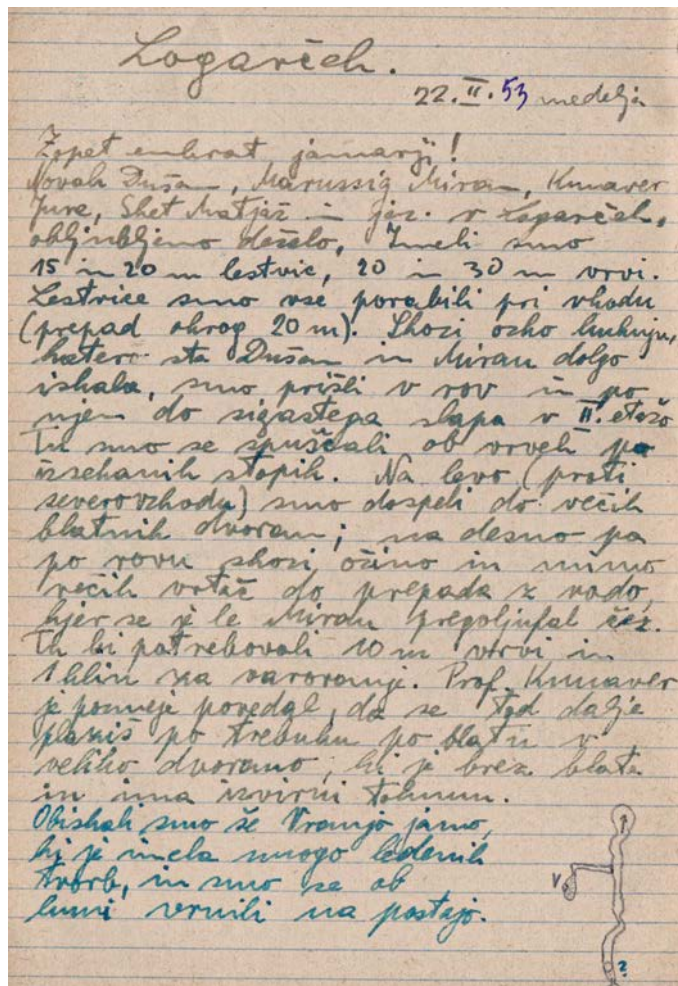
Ena od Tomaževih značilnosti je bilo hitro navezovanje najrazličnejših prijateljev. Že zgodaj piše o posameznikih, s katerimi je večkrat hodil v naravo oziroma na izlete in potovanja. Ni mu bilo težko navezovati stikov, ker je bil vedrega, zabavnega in odprtega značaja. Vse življenje si je znal vzeti čas za razvedrilo, najbrž tudi takrat, ko bi ga sicer lahko potrebovala družina. Kaj več o tem je težko soditi, ker je s svojo družino sicer preživel veliko časa in se ji najbrž dovolj posvečal. To sodim po lastnih izkušnjah, ne vem pa vsega. Pisec teh vrstic si razkošja rednih tedenskih izletov, pa tudi mnogih daljših, večdnevni potovanj, dolgo ni mogel privoščiti. Morda sem

nehote, najbrž podzavestno, Tomažu njegovo svobodo nekoliko zavidal, ker so bile moje družinske in poklicne dolžnosti precej drugačne. Za uspešno univerzitetno kariero si moral čim več objavljati, za kar so bili žrtvovani mnogi vikendi in dopustniški dnevi. Veliko je bilo tudi prostovoljnega angažiranja pri strokovnih društvih.

Tomaž je najbrž imel določene »težave« s svojimi prijatelji, tudi z menoj. Morda tudi prijatelji z njim, kaj vem. V njegovem življenju smo se kot prijatelji zvrstili mnogi. Bila so obdobja večjega, tesnejšega, bolj pristnega, iskrenega prijateljstva in obdobja, ko ni bilo tako. Ko smo imeli majhne otroke, se je bilo prijetno družiti v Banjolah. Pozneje se je odločil za dopustovanje na Kornatih in nas pustil v Banjolah same. Sprva smo tudi veliko potovali skupaj, po Jugoslaviji in celo do Nizozemske. Včasih z dvema avtomobiloma, včasih samo z našim. Tomaž je prijatelje lahko dobesedno izbiral. Tiste, ki smo mu bili najbližji, je včasih potreboval, drugič ne. Potreboval je zlasti stalno družbo za njegove preštevilne izlete in pohode. Našel si je več prijateljev, med njimi tudi našega člana Antona Kranjca - Požigalnika. Najprej je dolgo hodil na izlete z enimi, nato z drugimi. V tistem času smo se razmeroma malo družili. V nekem obdobju se je skoraj »preselil« na Velebit. Kadar ga ni bilo doma, je bil samodejen odgovor, da je »najbrž na Velebitu«. Njegova nagnjenost do Velebita ima ozadje v zelo zgodnjem seznanjanju s tem botanično tako zanimivim območjem, saj je Južni Velebit prvič obiskal že v času študija, leta 1955, nato še dvakrat zapovrstjo.

Moje glavno spoznanje po mnogih letih je bilo: Tomaž je moj najstarejši in najboljši prijatelj, jaz pa sem najboljši Tomažev prijatelj, a na desetem mestu! Značilna je bila še ena Tomaževa »iskrena prijateljska« lastnost. Kadar nas je bilo v jamarski družbi več, približno enako starih, se je razvila glasna, razigrana debata o tem in onem, tudi o spotikljivih temah. Takrat si je rad marsikoga šaljivo privoščil, tudi mene. Na tem mestu morda nekoliko kritično pišem o Tomaževih osebnih lastnostih, a dobronamerno. Kajti njegovih dobrih lastnosti in privlačnosti je bilo toliko, da smo se večina Tomaža vztrajno držali. Skoraj ni posnetka, ki ne bi dokazoval njegovega veselega, celo prešernega razpoloženja, ki je bilo dobesedno nalezljivo.

Izhajal je iz družine Franceta Planine,

Levo: Tomaž in pisec na vrhu Snežnika, 26. september 1953. Foto: Jurij Kunaver. Desno: Stran iz dnevnika Tomaža Planine.

srednješolskega profesorja in ravnatelja Prirodoslovnega muzeja, znanega in zaslužnega slovenskega geografa, avtorja številnih geografskih del, po rodu iz Škofje Loke. Tudi njegova mama je bila od tam. Prof. Planina je bil tudi biolog. Osebnostno sem ga dobro poznal in še v visoki starosti mi je v kamero pripovedoval o svojem zanimivem življenju, zlasti o njegovem pedagoškem delu, ki ga je sprva moral opravljati na Hrvaškem v Liki. Prijateljeval je tudi z mojim očetom. Spada med tiste zaslužne Škofjeločane, ki so dobili doprni kip v Aleji zaslužnih. Da je naravoslovje zanimalo tudi Tomaža in da je bil geografsko dobro podkovan, je zasluga njegovega očeta. Tomaž je zelo dobro obvladal orientacijo in kartografijo oziroma uporabo zemljevidov. Imel je tudi roko za risanje, njegove skice so bile jasne in uporabne. Če smo se odpravljali na kakšno orientacijsko zahtevnejšo pot, je vedno pripravil kopije poenostavljenih, ročno narisanih kart za vsakogar. To je veljalo zlasti za planince, če jih je peljal kam v balkanske gore ali v Alpe. V takšnih in podobnih stvareh je bil Tomaž res temeljit.

Spomnim se nekaterih priprav, ko sva se obe družini odpravljali v Grčijo. Bilo je na

počitnicah v Banjolah leta 1974, tik pred odhodom na potovanje. Tomaž nam je pripravil popoln pregled grške mitologije in nam o tem predaval v prijetni senci. Druga tema Tomaževe počitniške šole je bila sredozemska vegetacija. Še bolj zanimivo od grških bogov! Hodili smo od grma do grma, od rastline do rastline. Med drugim nam je pokazal tudi živo bogomoljko. Takrat, v sedemdesetih letih, banjolski kamp Indie še ni bil popolnoma očiščen mediteranskega rastja. To je bila skoraj popolna oblika učenja v naravi, s to napako, da je nismo mogli ponoviti. Še nečesa se dobro spominjam iz tistih časov, čeprav ni v neposredni zvezi s to temo. To še ni bil čas obilja na področju trgovske ponudbe. V neki stari puljski ulici blizu obale smo odkrili majhno trgovnico z živili, v njej pa do takrat meni neznano odlično italijansko gorgonzolo in velike, slastne olive. Kombinacije obeh skupaj z belim kruhom in kajpada istrsko malvazijo še dolgo nismo pozabili. Podobno kot Istarske supe pri Treh feralih v Pomerju. Kje so tisti časi!

Tomaževi dnevniki

Tomaž je bil zelo urejen človek, v tem smislu, da je imel svoj arhiv, svojo opremo in zapiske z izletov izjemno urejene.

V svoji hiši ob gorenjski železnici, ki se je stresla vsakokrat, kadar je mimo vozil vlak, je imel delovno sobo v kleti. Imenoval jo je seksuarij. V njej je bil vedno red. Če je prišel z ekskurzije, tudi jamarške, s čiščenjem opreme ni nikoli čakal. To smo obiskovalci redno videli in tudi občudovali. Nasprotno pa mu ni bilo mar, kaj drugi menijo o njegovi Škodi Fabia, ki je imela nad zadnjo polico razpeto vrstico in na njej obešene včasih tudi ne najbolj čiste nogavice. V tem avtu je Tomaž tudi velikokrat prespal.

S posredovanjem hčerke Polonice Planina, tudi članice našega društva, sem prišel do štirih njegovih dnevnikov, od l. 1948 do 1967. To so dnevniki izletov in Tomaževega jamarstva ter raziskovanja, ne pa drugih dogodkov. V njih piše, da je bilo leto 1950 prvo, ko se je Tomaž vključil v jamarško društvo in bil od skupno dvajset izletov sedemkrat tudi v jamah. Njegov prvi jamarški podvig ima datum 5. marec 1950, ko je v družbi Dušana Novaka, Marjana Richterja, Jožeta Jelenca in Janeza Šublja šel na Vrhtrebno in na Kal, kjer so obiskali jamo Koprivnico. Hoteli so še v Veliko Vratnico, a namesto nje so obiskali Malo Vratnico. Nato se je udeležil tridnevnega

izleta Prirodoslovnega društva pod vodstvom prof. Pavla Kunaverja v Škocjanske jame, v Postojnsko jamo in v Rakov Škocjan. Na tej ekskurziji smo bili takrat večinoma tisti, ki smo se že, in tisti, ki so se pozneje včlanili v Društvo za raziskovanje jam, sedanje DZRJL.

Tomaževo prvo samostojno raziskovanje je bilo 20. maja 1950 na Kranceljnu nad Škofjo Loko, kjer je z Janezom Sršenom obiskal Gipsovo jamo in Brezno (katero od tamkajšnjih brezen, ni jasno, o. p.), kar je zabeležil v dnevniku tudi s skico.

Od 17. do 23. junija istega leta je z Jelencem in Majerjem taboril v Rakovi dolini (Škocjanu), kjer so raziskovali glavni vodni rov v Tkalca jami. Omenja deset konzerv golaža in pet kilogramov sira ter enako marmelade kot glavno hrano.

Poleti se je potikal po Julijcih, jeseni pa spet v jamah. Oktobra 1950 je bil dvakrat v Marjiniem breznu, nato pa še v Rakovem Škocjanu, kjer ga je dvakrat, 22. 10. in 5. 11., zanimal izvorni del. Dva dni, 29. in 30. 11., se je s prijateljem potikal po kočevskih jamah in si je najprej ob Rinži ogledoval požiralnike, nato pa sta na pobočjih Mestnega vrha pretaknila neko 16-metrsko brezno, kjer je naletel na dva drobovratnika. Naslednji dan sta se povzpela na Livoldski vrh in na Fridrihštajn ter obiskala Ledeno jamo pri Jelenovem studencu in Eleonorino jamo. V svoj dnevnik je na koncu napisal, da je to leto postal jamar in je bil v jamah 19 dni.

Kot že omenjeno, se je kmalu po novem letu 1951 udeležil izleta Prirodoslovnega krožka Klasične gimnazije pod vodstvom mojega očeta Pavla Kunaverja v Vranjo jamo, Malograjsko (Planinsko) jamo in Postojnsko jamo. Takrat sva bila zraven tudi jaz in Mišo (prof. dr. Jože Štirn, biolog, oceanograf, dobitnik nagrade NIB za življenjsko delo). Omenja 1.100 korakov do Vranje jame, kar je bil kanon mojega očeta za iskanje Vranje jame. V njej nismo prišli daleč zaradi visoke vode, smo pa nato po napol poplavljenem Planinskem polju hodili do Laz in naprej do Planinske jame. Tudi tam je bila visoka voda. Tomaž piše, kako smo on, Mišo in moja malenkost zunaj stikali naokoli in naleteli na nek star italijanski mejni kamen in ga s težavo prevrnili. Prepričan sem, da je temu dejanju posredno botrovala pripoved mojega očeta, ki je o nekdanji nepravilni predvojni (rapalski) meji med Jugoslavijo in Italijo na vhodu v Planinsko jamo govoril prav vsaki skupini, ki jo je vodil. Tudi s tem nas je mladino vzgajal v domoljubnem duhu in opozarjal na ozemeljske apetite sosedov. To pišem z gotovostjo, saj sem ga na istem mestu slišal isto govoriti večkrat. Od tam smo mi trije peš odšli v Postojno, ostali pod vodstvom očeta pa so se peljali s kamionom. Da, s kamionom, ker so bili avtobusi takrat še redkost. Tomaž je v svojem dnevniku na zaključku napisal: *Ta ekskurzija me je seznanila z mnogimi prirodnimi krasotami!*

Ni minilo dolgo, ko smo se isti prijatelji,

skupaj z Janezom in Cirilom Gantarjem ter Jelencem Jožetom, znašli na štiridnevnem raziskovanju jam za Ljubljanskim vrhom (21. do 25. 1. 1951). Tomažu moram biti hvaležen za te zapise, saj jih sam nisem delal. Omenja tudi Petra Habiča - Habulo, našega člana (pokojni dr. Peter Habič, geograf, priznan raziskovalec krasa, upravnik Inštituta za raziskovanje krasa v Postojni), ki je bil na Vrhniku doma in smo v tistih letih veliko hodili k njemu. Tudi on spada v »kvoto« Pavla Kunaverja, saj je hodil na Klasično gimnazijo. Zakaj raziskovati jame ravno za Ljubljanskim vrhom? V društvenih zapisnikih iz tistega časa jasno piše, da so nam t. i. »mladim jamarjem« to območje enostavno dodelili starejši člani v društvu, ki so se tiste čase do nas obnašali zelo pokroviteljsko. Starejši nam niso dovolili, še manj pa vzpodbujali, hoje v zahtevnejše jame ali v bolj perspektivna območja. Površje tik nad izviri Ljubljanice je za naivneže kot nalašč za iskanje zvez z izviri Ljubljanice. A to je bil račun brez krčmarja, ker brezna z vhodi nekaj sto metrov višje ne morejo biti apriori povezana s sistemom vodoravnih izvirnih jam Ljubljanice. Vrhnika je bila za tiste čase logistično zelo blizu in prikladna za nas Ljubljančane. Takrat je še vozil vlak. Do neke majhne gozdarske kočice smo si dali opremo in hrano pripeljati z vozom. Toda vreme je bilo prav takrat nemogoče, pogosto je deževalo ali snežilo in kar naprej smo bili zato mokri do kože. Raziskovalni izkupiček je bil nadvse skromen.

Tomaž omenja še eno ekskurzijo, to pot v okviru Prirodoslovnega krožka na 7. gimnaziji, ki jo je spet vodil prof. Kunaver. Te se zaradi bolezni nisem udeležil.

V nadaljevanju Tomaž opisuje izlete v Rakov Škocjan, v Divaško jamo, v jamo Velika Pasica na Gornjem Igu in spet za en dan na Ljubljanski vrh (22. 4. 1951). Popoldne smo se sestali Tomaž, Vanč Mayer in Sket na eni strani, ki so bili namenjeni na peti vlak s postaje Verd, in midva s Habičem, ki sva prišla z vlakom šele popoldne. Spustili smo se v osem metrov globoko brezno Jelenske jame pri Verdu. Tomaž piše, da smo se »vrmili vsi zaspani in scuzani ob 11. uri v Ljubljano«.

Ljubljanski vrh nam ni dal miru. Med prvomajskimi prazniki smo bili tam gori že tretjič (28. 4. do 2. 5. 1951). Tomaž, Štirn, Sket, nekoliko pozneje še jaz in Drejc Ravnikar. Še najbolj obetavno je bilo iskanje jam med Lenarškim gričem in Lenarščico. Še leta 1954 Tomaž beleži dva obiska Raskovca. Najbolj mi je

Tomaž v družbi prijateljev na Velebitu (v sredini Janez Ilersič, desno Andrej Baraga). Foto: Jurij Kunaver

ostalo v spominu, kako sva s Tomažem ob neki priložnosti v meglenem vremenu tavela po gozdni cesti in se po kakšni uri nevedoč ponovno znašla na izhodišni točki (14. 3. 1954).

Skupaj s Tomažem in Borisom Sketom smo v istem poletju (13. 7. do 4. 8. 1951) šli v Idrijo za opazovalce na kraških izviri Podroteje in Divjega jezera pri Idriji. Potekala je velika akcija barvanja kraških voda na Postojnskem, ko je bilo treba vsakih šest ur vzeti vzorec vode in z optično napravo preveriti, ali je morda obarvana z uraninom. Iz stanovanja nekje v Idriji smo hodili ponoči in podnevi na izvir Podroteje in Divjega jezera po vzorce vode. Ponoči je bila hoja po idrijskem akvaduktu kar skrivnostna, a karbidka je dobro osvetljevala pot in okolico. Spomnim se, da v nočnem času nikoli nismo nikogar srečali. Zdelo se nam je, da opravljamo pomembno nalogo. Plačevali so nam po 100,00 din na dan s plačanim stanovanjem in hrano.

Od 11. do 15. septembra 1951 sem bil udeleženec tričlanske odprave na čelu s Tomažem in Vanetom Mayerjem v Rakov Škocjan. Prenosišče smo si naredili v nekem spodmolu blizu Velikega naravnega mosta. Spoznavali smo širšo okolico vse do Cerknškega jezera in stikali tudi po težje dostopnih jamah Rakovega Škocjana. V Zatučni smo poskušali prodirati proti sifonu z improviziranim čolnom. Tomaž je tisto jesen obiskal še Zadnji kraj, pa spet Karlovico in Rakov Škocjan, pa spet Cerknško jezero.

Leto 1952 je bilo po jamarski plati, sodeč po Tomaževem dnevniku, skrajno sušno. Drugačno je bilo nadaljevanje naslednjega leta. Na dveh bolj izletniško-pohodniških

akcijah sva se s Tomažem spet našla skupaj. Udeleženci, poleg naju še Mišo Štirn, Janez Gantar, Boris Sket in Duško Fatur, smo imeli občutek, da počnemo nekaj za tiste čase neobičajnega, pionirskega. Za dva dni (18. do 19. 1. 1953) smo se s smučmi odpravili na pohod okoli Cerknškega jezera, in to od Dolejnega jezera na Otok, mimo izvirov Obrha na Gorenje jezero in mimo Gorčice do Lipsenja. Tam smo v mrzlih prostorih gostilne prespali na klopeh in na tleh. Naslednji dan smo obiskali Križno jamo, nato nas je čakal še vzpon na Slivnico in odhod domov. Občutki so bili izjemni, ko smo malo peš, malo pa na smučeh premagovali razdalje in uživali v zimski naravi. Smuk s Slivnice navzdol do Cerknice je bil sam višek tega dvodnevnega potepanja.

Nedolgo za tem (8. do 10. 2. 1953) sva se s Tomažem še enkrat podala na daljši pohod. Startala sva pri Habiču na Vrhniki, od tam pa prvi dan po Podlipski dolini dosegla Smrečje in prespala na kmetiji Smrekar. Po obisku Sv. treh kraljev sva se naslednji dan usmerila proti Pasji ravni. Pri nekem studenčku sva se ustavila in si kuhala čaj. Mimo so v presledkih peš prihajali domačini, ne da bi naju sploh opazili, čeprav sva bila od poti oddaljena le kakšnih osem metrov. Tudi to pot sva se zvečer ustavila pri kmetu Omejcu, najvišjemu na Pasji ravni. Menda naju sprva niso bili ravno veseli, a so se pozneje »odtajali«, kot piše Tomaž. Z njimi sva večerjala, a tudi molila rožni venec! Na poti domov naslednje jutro sva obiskala še Črni vrh, nato vrh Tošca, od tam na Sv. Katarino in čez Toško čelo do Mišota Štirna v Dravljah.

Za mene so to bili nepozabni izleti s

Tomažem, na katerih smo se učili samostojnosti, premagovanja težav, skromnosti, stikov z domačini in še marsičesa. Tega, da je že takrat obstajala solidna oprema za prenočevanje v naravi ali v mrzlih prostorih, še nismo vedeli, še manj pa je bilo možnosti za njihovo nabavo. Domači so mi takrat posodili neko prastaro predvojno obrabljeno puhasto spalno vrečo, ki mi je pomagala preživeti ledeno mrzle noči. To so bile dragocene izkušnje za poznejše, bolj zahtevne projekte.

Tomažev jamarstvo med 1950 in 1965

Tomaž je tik pred svojo smrtjo oddal v objavo štiri sestavke o treh raziskovanjih jam na Malih podih pod Skuto v Kamniško-Savinjskih Alpah. Objavljeni so bili šele leta 2020 v Naših jamah. V dnevnikih pa piše o šestih odpravah, treh l. 1953, po eni pa v letih 1954, 1955 in 1956. Na Malih podih, kjer sem bil vsaj trikrat, smo se že počutili kot odrasli jamarji, odvisni le sami od sebe. Prevevalo nas je tovarstvo, ki nam ga je s kitaro v večernih urah lepšal še Boris Sket. Mali podi so pomenili naše raziskovalno uveljavljanje in osvobajanje izpod nadzora starejših. Meni osebno so te izkušnje zelo koristile pri poznejšem poglobljenem raziskovanju našega visokogorskega krasa.

Iz Tomaževih dnevnikov se zrcali naše skupno odraščanje in jamarsko napredovanje. Tomaž je bil v prvih vrstah tega. Še več, celo močno je odstopal, kar je razvidno iz statistične analize njegovih jamskih obiskov. V razpoložljivih štirih dnevnikih (od 1948 do sredine 1965, zapiski se nenadoma končajo 19. 6. 1965?) sem našel bogato gradivo za ta

Levo: Večno prijateljstvo. Čičarija. Desno: Na obisku v poletnem taboru DZRJL pod Malim Babanskim skednjem leta 2005. Od leve proti desni: Jurij Kunaver, Tomaž Planina in Anton Kranjc - Požigalnik. Foto: Jurij Kunaver

Bivak na Malih podih pod Skuto, Jurij Kunaver stoji in Jože Štirn sedi (1954). Fotograf neznan

namen. Izbral sem nekaj jam, ki jih je Tomaž najpogosteje obiskoval, in ugotovil naslednje. Leta 1954 so se prvič pojavili obiski Križne in Vranje jame. V Križni jami je bil od l. 1954 dalje najmanj enkrat letno, v treh letih tudi po trikrat. Skupno sem naštel 23 obiskov. Vzrok je bil društvena skrb in zanimanje za to jamo, fotografiranje, raziskovanja ter različna merjenja. Vranjo jamo, skupaj s Skedne-no jamo in območjem Pod stenami, je obiskal največkrat, skupaj 53-krat. Zakaj?

Ker je tam meril zračne temperature, meril upadanje svetlobe v Vranji jami v zvezi z rastlinstvom in v isti jami opazoval pojavljanje zimskega ledu. Logarček je prvič obiskal l. 1953, a pogosteje od l. 1956 dalje. Skupno število obiskov je 17, kar povežem z društvenim zanimanjem zanj in s študijo Ivana Gamsa. Območje za Ljubljanskim vrhom in okoli Raskovca je od l. 1951 obiskal šestkrat. Nato sledi visokogorski kras, ki sem ga v zvezi z Malimi podi delno že omenil. Pomembna je bila tudi Tomaževa sedemkratna udeležba v odpravah v Triglavsko brezno.

Leta 1957 je bil šestnajstkrat v jamah, v naslednjih letih pa še večkrat. Trikrat je sodeloval pri odpravah v Brezno pri Medvedovi konti, na kaninskih odpravah pa je bil dvakrat. Vse zgornje kar kliče k nekemu komentarju, saj je moral Tomaž v teh letih in brezštevilnih jamskih obiskih zbrati veliko količino podatkov, ki nikakor ne morejo biti brez vrednosti. Že samo njegovo opazovanje vsakoletnega pojava zimskega ledu v Vranji jami, ki ga je dandanes vse manj in manj, je pomembno v zvezi s pojavom globalnega segrevanja. Piscu ni znano, da bi bili Tomaževi klimatski podatki kje objavljeni. Vprašamo se tudi lahko, ali je Tomažev doprinos k poznavanju zgoraj omenjenih jam dovolj znan in priznan.

Zaključek

Leta 1958 se je končalo prvo obdobje mojega druženja s Tomažem Planino. Oba sva zaključila študij, jaz pa sem odšel na služenje vojaškega roka. Skupnih doživetij, ki so naju povezala, nikoli nisva pozabila. Jaz morda še bolj kot

Tomaž, ki so se mu ponujala nova in nova prijateljstva. Mladostno zблиžanje s Tomažem je bilo nekako pričakovano. Oba sva se udeleževala istih znamenitih izletov Prirodoslovnega društva in Prirodoslovnega krožka Klasične gimnazije pod vodstvom mojega očeta, ki so odločilno botrovali pomladitvi Društva za raziskovanje jam Ljubljana. Pomembno je tudi bilo dobro znanstvo med obema očetoma. Tudi stanovali smo nekaj časa blizu eden drugemu. Jaz v Klasični gimnaziji v Vegovi ulici, Tomaž v bližnjih t. i. Dukičevih blokih. Spominjam se, da so Tomažu doma kupili moped, za tiste čase pravo deveto čudo, ki sva ga skupaj preskušala med bloki. Oba sva se tudi v društvu precej uveljavljala in skoraj v istem času postala predstavnika mladih jamarjev v društvenem odboru. V društvu sva zastopala če ne identična pa vsaj podobna stališča, ne samo v zgodnjem obdobju, ampak tudi pozneje. Družila sva se praktično vse življenje.

Literatura in viri

Kunaver, J., Sekne, E., 2015. Tomaž Panina (1934–2014). Planinski vestnik, feb. 2015, letn. 115, št. 2, str. 66.

Planina, T., Osebni dnevnik, 1. 23. 6. 1948 do 27. 12. 1953. 2. 10. 2. 1954 do 18. 11. 1956. 3. 13. 1. 1957 do 23. 12. 1962. 4. 6. 1. 1963 do 19. 6. 1965. Rokopis.

Planina, T., 2020. Visokogorski kras. Naše jame, 48/2020. Str. 112–116.

Planina, T., 2020. Mali podi pod Skuto, 11.–19. 8. 1953. Naše jame, 48/2020. Str. 117–118.

Planina, T., 2020. Mali podi pod Skuto, 20.–27. 8. 1954. Naše jame, 48/2020. Str. 119–121.

Planina, T., 2020. Mali podi pod Skuto, 8.–16. 8. 1956. Naše jame, 48/2020. Str. 122–123.

Dr. Jurij Kunaver

FOTOGALERIJA: TOMAŽU V SPOMIN

Uredništvu Glasu podzemlja se zahvaljujem za objavo izbora posnetkov iz jamskega življenja Tomaža Planine, kar je menda prvi primer fotogalerije v naši reviji. Šestnajst posnetkov je iz različnih obdobjev Tomaževega življenja. Prispevali so jih Marjan Juvan, Janez Modrijan in Mare Vogrič, za kar jim gre topla zahvala, ter pisec teh vrstic. Posnetki lepo pokrivajo obdobje celih šestdeset let, od takrat, ko smo se še vozili z vlakom med

Ljubljano in Lazami pri Logatcu, do zadnjega obdobja intenzivnega iskanja Lipertove jame. Na posnetkih je viden tudi razvoj jamske opreme in tehnike. Tomaž je bil vedno med najbolje opremljenimi člani. V Triglavskem breznu je že uporabljal čelado, čeprav je bila ta še vojaška, trofejna. Nanjo si je namestil rezervno baterijsko svetilko. Zelo zanimiv je pred kratkim najden zgodovinski posnetek zgodnjega uvajanja vrvne tehnike

z mladim Urošem na vrvi pred Vranjo jamo iz leta 1983. Našel se je tudi točen datum nastanka. Sledijo tri fotografije z Velebita, kamor smo Tomažu t. i. Velebitaši sledili v letih med 2004 in 2014. To so bili nepozabni izleti s sistematičnim spoznavanjem Severnega, Srednjega in zlasti Južnega Velebita. Časovno sledijo dokumentarni posnetki s proslavljanja stoletnice društva in petdesetletnice preboja v Najdeni jami.